

אין הכרעה הלכתית.²¹

5. האם יש בקיום ההסכם סכנת נפשות?

ומכאן למסקנה האחרונה: "אין לקיים הסכם המסכן את עם ישראל". אין חולק על כך; ואם אכן כך הוא, כל הדיון ההלכתי מיותר. אלא שהממשלה ומצדדי ההסכם סבורים לא כך, אלא כמעט להיפך. לדעתם אי-הליכה לקראת הסכם עם הערבים במצבנו כיום, מסכן את עם ישראל. וודאי שאין מצדדי הסכם (עכ"פ ברובם) הפצים למסור חלקי א"י בידי הגויים מתוך מאיסה בתורה; אלא שטענתם היא, כי חיים כאן קרוב לשני מיליון ערבים, וגם מי שרוצה לסלקם מודה "שאינן ידינו תקיפה" (ראה רמב"ם הל' ע"ז י, ו), והשארתם במצב של נכבשים מעוררת בעיות קשות ביותר.

חלק מן המצדדים בהסכם לא השלימו לצערנו עם כיבוש ארץ-ישראל במלחמת ששת הימים, ורואים בהחזקת השטחים רק קלף מיקוח שימש אותם בהסכם עם הערבים. הם אינם רואים בפרשה זו מסירת שטחים שבידינו לידם. אפשר לחלוק על הערכה זו, ואני אישית חולק עליה בתוקף, גם מתוך אמונה והתבוננות בתורה. עכ"פ עיקר הויכוח הוא במישור הפוליטי, אם כי גם השקפתי-ערכי, אך לא דוקא במישור ההלכתי כאמור, שכן הערכות מצב שונות מובילות למסקנות שונות.

דרך כלל, יש להזהר מהוצאת מסקנות הלכתיות בעניינים כאלו, וביחוד כשהם כרוכים בשאלת חלול ה'. אין לנו רצף הלכתי של שו"ת בענייני מדינה ומלחמה, ועלינו ליצור "יש ממעט". דבר זה מסור בידי גדולי הרבנים ויושבי על מדין, בעלי רגש אחריות לכלל. וכי מי יכול לקבוע במדויק את גדרי "חלול ה'" בימינו? בין כך צריך להפעיל גם כוחה של סברה, ומדוע להכריז מראש על הפרת הסכם, כאשר אפשר לאחוז בזה ובזה. ואכמ"ל.²²

בעניינים חמורים של פיקוח-נפש, כגון חמש מלחמות עקובות מדם - ומעולם לא העלה אי-איש על רקע היות העומדים בראשן לא דתיים. הציונות הדתית שיתפה פעולה, מן ההתחלה, עם הציונות החילונית (שלא כמו היהדות החרדית). שיתוף פעולה זה היה ביוזמתו, שהוא יגבה מחיר גבוה, מחיר שמשמעותו ויתור והעלמת עין מרבים מערכי התורה, כגון: חינוך דתי, שמירת שבת וכשרות ועוד ועוד. אעפ"כ, נעשה הויתור מתוך הבנה שרק ביחד נוכל להקים מדינה ולהגן עליה.

לסיכום: הממשלה הנוכחית, כמו כל קודמותיה, היא ממשלתנו שלנו; היא אמורה ואף אמונה להחליט רק טוב לעם-ישראל ולא-ארץ-ישראל. כיוון מחשבתה, שפיקוח-נפש דוחה גם שטחים מארץ חמדה, הולם את דעת רוב פוסקי ההלכה. ואשר על כן, אל לנו לסגת מהדרך בה הלכנו עד כה, מתוך אמונה בצור ישראל, ובאמון בהנהגה שהקב"ה ידריכם בטוב ובאמת.]

21. די בכך שחלק נכבד ביותר של רבנים התנגדו להסכם ומחו נמרצות נגדו, ובצירוף דעת ההשלמה שההסכם לא חל מעיקרא, כדי לבטל את ההסכם בבוא היום.

22. טענתי היא שכאשר נזכה אי"ה לממשלה טובה מן הממשלה הנוכחית, אשר תראה בהסכם סכנה או ספק סכנה לעם ישראל, תהיה זו חובתה המיידית לבטל הסכם מסוכן זה מבלי לחשוש לחילול ה'.

הרב מתתיהו ברויד

הפרשת תרומות ומעשרות מפירות א"י בחו"ל

ראשי פרקים

- א. פירות שנתחייבו בתרו"מ בארץ והוצאו לחו"ל
 ב. פירות שגודלו מלכתחילה לצורך יצוא
 ג. ההלכה לפי פוסקי דורנו
 ד. תוספת ספיקות הנופלים בפירות המיוצאים מהארץ
 ה. מסקנות

הפרשת תרומות ומעשרות היא מהמצוות המובהקות התלויות בארץ, בארץ-ישראל. אמנם לדעת כמה מהראשונים יש להפריש תרומות ומעשרות גם בחו"ל, כפי שמפרישים חלה (ראה תוס' חולין ו, ב ד"ה והתיר), ואף היו תנאים ואמוראים שנהגו כך (ראה ברכות לו, א; ביצה יב, ב; בכורות כז, א), אבל להלכה אין מפרישים תרומות ומעשרות בחו"ל (ראה שו"ע יו"ד שלא, א). אמנם לגבי כמה מהמצוות התלויות בארץ נשמר גם בחו"ל זכר כלשהו לקיומן - כגון: חדש, רבעי, כלאיים ופאה (ראה אנציקלופדיה תלמודית בערך חוץ-לארץ כרך יג עמ' שלב-שמא), אולם לגבי הפרשת תרומות ומעשרות לא מצאנו כל זכר בארצות שאינן סמוכות לא"י.

מאז התחדשות היישוב היהודי בארץ-ישראל, וביותר מאז הקמת מדינת ישראל, נמצאים בשוקי חו"ל פירות רבים שגודלו בארץ על מנת ליצאם. שאלת הפרשת התרומות והמעשרות מפירות אלו עומדת מעתה גם בפני יהודי הגולה - האם יש להפריש מפירות אלו?

אף בארץ ישראל עצמה, בזמן הזה, חיוב הפרשת תרומות ומעשרות הוא מדרבנן, וכמו שפסק בשו"ע יו"ד שלא, א: "בזמן הזה אפילו במקום שהחזיקו בו עולי בבל ואפילו בימי עזרא אין חיוב תרומות ומעשרות מן התורה אלא מדבריהם." דבר זה נכון לגבי תבואה, שלכל הדעות בזמן שחיוב הפרשת תרו"מ הוא מדאורייתא, חל עליה החיוב מדאורייתא; ובוודאי שנכון הוא לגבי שאר פירות וירקות, שעליהם נחלקו הראשונים (רמב"ם וראב"ד, הל' מעשר א, ט).

א. פירות שנתחייבו בתרו"מ בארץ והוצאו לחו"ל

מה דינם של פירות א"י היוצאים מגבולות הארץ? ענין זה נדון במשנה חלה ב, א: פירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ, חייבין בחלה. יצאו מכאן לשם - ר' אליעזר מחייב, ור' עקיבא פוטר.

המחלוקת בין ר"א לבין ר"ע מבוארת בירושלמי, והרמב"ם (הל' תרומה א, כב) פסק כר' עקיבא:¹

1. ודלא כספר יראים (מצוה קמח), שפסק חן כר"א והן כר"ע לחומרא, עי' תועפות-ראם שם.

פירות א"י שיצאו לארץ, פטורין מן החלה ומן התרומות ומן המעשרות, שנאמר "אשר אני מביא אתכם שמה" - שמה אתם חייבין, בח"ל פטורין. ואם יצאו לסוריא - חייבין מדבריהם.

אבל הראב"ד נחלק עליו, וכתב:

ולי נראה שלא נחלקו ר"א ור' עקיבא בזה אלא בחיוב תורה ובפטור תורה, דר"א אזיל בתר גמר פרי ורבי עקיבא אזיל בתר [מקום] קביעות למעשר, דהיינו מירוח. אבל מדרבנן מיהא אע"פ שיצאו ח"ל ונמרחו שם, חייבין מדרבנן, משום דלא גריעי [מפירות] שנער ומצרים ועמון ומואב; ועוד שלא יאמרו ראינו פירות הארץ שנאכלין בטבלם. ומי שאינו מודה בזה טועה.

מכאן, שלדעת הראב"ד, לאחר העיבוד הסופי בא"י הפירות חייבים מהתורה. ואם יוצאו הפירות מהארץ לפני העיבוד הסופי, חייבים עכ"פ מדרבנן.

משמע אפוא שדעת הרמב"ם היא דלא כראב"ד, שפירות א"י אף אם כבר נתחייבו בה בתרו"מ, הרי הוצאת הפירות מא"י מבטלת את החיוב שחל עליהם. כך הבינו בדעת הרמב"ם גם הכסף-משנה, גם המנחת-חינוך (מצוה רפה) וגם רבי חיים סולוביץ' (חידושי ר"ח על הרמב"ם, הל' תרומות א, כב). ואילו הרדב"ז והמשנה-למלך ביארו שגם הרמב"ם מסכים שפירות שכבר חוייבו בארץ ישראל בתרומות ומעשרות אינם מאבדים חיוב זה בצאתם מהארץ, ומחלוקת ר"ע ור"א היא רק בפירות שהוצאו מהארץ לפני השלב בו הם מחוייבים בתרומות ומעשרות.

כמחלוקת בפירוש דעתו של הרמב"ם כן מחלוקת מפרשי המשנה בביאורה - רבי עובדיה מברטנורא פירש, שאין שום חיוב הפרשת תרומה בחוץ לארץ; ואילו בעל משנה-ראשונה נקט כפירושם של הרדב"ז והמשנה-למלך.

לשון השו"ע היא כלשון הרמב"ם, ללא כל תוספת ביאור:

פירות א"י שיצאו חוצה לארץ, פטורין מתרומות ומן המעשרות; ואם יצאו לסוריא, חייבין, פירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ - חייבין, אם נקבעו למעשר (ביד ישראל) אחר שנכנסו לארץ.

אילו היה ר' יוסף קארו פוסק כראב"ד, או מפרש כרדב"ז, וכמשל"מ שהרמב"ם פטר פירות שיצאו מא"י רק בתנאי שלא נתחייבו בתרו"מ בעודם בארץ, בוודאי היה מצדיק זאת בהלכה. משמע, שלדעתו הפטור של פירות שיצאו מא"י הוא מוחלט, גם אם כבר נתחייבו בתרו"מ קודם צאתם את הארץ.

לא כן סובר בעל צבי-לצדיק, המעיר על השולחן ערוך (שלא, יב): "פירות א"י - פי' שנתמרחו בח"ל. אבל אחר מרוח בא"י שוב לא מיפטרי בח"ל". וכך סובר גם בעל ערוך-השלחן (עה"ש העתיד, תרומה נז, ב).

ב. פירות שגודלו מלכתחילה לצורך יצוא

מהו הדין כאשר מלכתחילה גודלו הפירות בא"י על מנת ליצאם לחו"ל? באשר לתבואה שגודלה לצורך מכירה, כתב בשאילת-דוד יו"ד סי' יח, שהיא פטורה מתרו"מ מן התורה עד זמן הקניה בשוק.² משום כך פסק המהרש"ם (ח"א סי' עב) שאם גודלו

2. על כך הסתמך גם הרב משה מלכה בשו"ת מקוה-מים ח"ו סי' לד, בהקילו על חיוב תרו"מ בחו"ל, שכן אין חיוב הפרשה מן התורה עד שייגע לרשותו של זה שרוצה לאכול את הפירות, כדעת הרמב"ם בהל' מעשר ב, ג.

הפירות בארץ ע"מ למכרם בחו"ל, שוב אין הם מתחייבים כלל בתרומות ומעשרות. הוסיף על כך הרב יצחק ליעביעס (שו"ת בית-אבי ח"א סי' פה-פו), שגם אם יש לנו ספק באשר לחיובם של פירות אלו בהפרשת תרו"מ, הרי אי אפשר לקבוע לגביהם דאיתחזק איסורא, שכן מעולם לא חל עליהם חיוב.

ג. ההלכה לפי פוסקי דורנו

למסקנה דומה מגיע הרב איסר זלמן מלצר (כרם-ציון, אוצר התרומות ח"ב עמ' קכח). לדעתו ניתן להקל בהפרשת תרו"מ בחו"ל משום הספיקות ההלכתיים המתעוררים בענין זה (כנזכר לעיל), אשר בהם יש להכריע לקולא כיון שהפרשת תרו"מ בזה"ז היא מדרבנן. בנוסף לכך, לא ראו פירות אלו פני הבית. ועל כן מסכם רא"ז מלצר: דעתי נוטה לפטור לגמרי בשביל שהוא ספיקא דדינא אם נתמרחו בארץ חייבים בחו"ל, וא"כ בתלתא דרבנן בזה"ז ופירות האילת להסוברים דרבנן ולקוח למא נחמיר בספק זה של נתמרחו בארץ.

למעשה מצאנו פוסקים רבים מהדורות האחרונים שהקלו בדבר,³ ואולי גם בעל משנה-ברורה מיקל בדבר.⁴

אבל מאידך גיסא יש מגדולי הפוסקים בדורנו שהחמירו להפריש תרו"מ מפירות שיצאו מהארץ לחו"ל. הרב יצחק וייס (מנחת-יצחק ח"א סי' פד-פה) הביא את דעות הפוסקים בענין זה, אבל כתב שכיון שאיסור טבל הוא דבר שיש לו מתירים, הרי ש"מ"מ מידי ספיקא לא יצא, ובודאי מהנכון להפריש תרו"מ בלא ברכה. דומה שכך היא גם דעת ה"ר חיים עוזר גרודזינסקי, בעל אחיעזר. אמנם בשו"ת אחיעזר ח"ב סי' לט משמע לכאורה שיש מקום להקל בדבר, אולם בח"ד סי' מג⁵ כתב: "ומה שהי' המירווח ע"מ להוציא לחו"ל ולמכור - אין אני רואה בזה פטור, רק בלקוח, שזהו דברי הרמב"ן והר"ן. ובודאי ישתדל הדר"ג בסדור השגחה שצריכה עכ"פ עבור ארץ ישראל." המדובר שם על הפרשת תרומות ומעשרות מתפוזים שנשלחו מהארץ לליטא.

גם הר"מ פיינשטיין (אגרות-משה יו"ד ח"ג סי' קכז) סקר את הדעות השונות בסוגיה זו, וסיכם: "עכ"פ לדינא הרי כל האחרונים סוברים כחדוש המל"מ, שביצאו לחו"ל אחר מרוח וכן כל פרי אחר שנתחייב בתרומות ומעשרות חייבין בתו"מ, ואיכא איסור טבל."

למסקנה דומה הגיע הרב אהרן קוטלר בתשובה שכתב לחותנו, הרא"ז מלצר (משנת רבי אהרן ח"א סי' מ). לדעתו יש להחמיר בדבר למרות הספק, שהרי כך היא דרכם של חכמים להחמיר בספק טבל, כמו שאנו רואים לגבי דמאי. מה עוד, שאין כאן בצורה ברורה מחלוקת בין הראב"ד לבין הרמב"ם, שהרי דעת הראב"ד ברורה היא, שפירות שנתחייבו בתרו"מ בא"י שוב אי אפשר להפקיעם מידי חובה זו, ואילו דעת

3. ראה, למשל, משפט-כהן סי' מו (ומפורש יותר באגרות הראיה ח"ד אג' א'שלג); תורת-הארץ עמ' קכח, מקוה-מים ח"ו סי' לד; שערים מצויינים בהלכה קעג, ד; שו"ת הארץ צבי (פרעמער) סי' צט; ציץ-אליעזר ח"ה סי' יט (אבל ראה ח"א סי' ט).

4. שכן בשער-הציון תרמט, מה, בדיונו באתרוג של טבל, ציין שאין לדאוג בנושא זה בחוץ לארץ, מכיון ש"בח"ל אין כאן איסור טבל כלל, דאין תרומות ומעשרות בחו"ל בזה"ז."

5. אגרת שנשלחה במקביל גם לראי"ה קוק וגם לרא"ז מלצר - ראה באגרות לראיה מהדו"ב (ירושלים, תש"ן) סי' שנד וסי' שסה.

הרמב"ם אינה ברורה, ונחלקו בה הדעות.

עוד התייחסו לנידון דידן הרב י"מ טיקוצינסקי, בקיצור דיני ארץ ישראל מ,יב; הרב זונדל גרוסברג, בהמעשר והתרומות ג,טז (בבית-האוצר ס"ק כז ובהערות השוליים אות לא). חזון-איש (דמאי טו, ד ושביעית ב, ב) ציין שיש מנהג להחמיר בדין זה, אבל ראה חזון-איש דמאי ה, ג שציין שיתכן וניתן להקל (וראה עוד כף-החיים תרמט, מא). בשו"ת שרגא-המאיר ח"ה סי' צח פסק שצריך להפריש. תשובת קנין-תורה ח"ב סי' קלה נוטה להקל, ומ"מ הוא פוסק: "ולמעשה מי יהיו לעשות דבר נגד גדול הדור החזון-איש צ"ל ... ויהי מכל הנ"ל רק לימוד זכות לאותן מדקדקין כ"כ". הרב מנשה הקטן (משנה-הלכות תניינא ב, רלח) אמנם פסק כמל"מ וכרדב"ז, שצריך להפריש מפירות שנתחייבו כבר בתרו"מ בא"י, אבל אף הוא פסק שכאשר יש אפילו ספק אחד בלבד, שוב אינו צריך להפריש. לדידו הספק הוא שמא כבר הופרשו התרו"מ בארץ, אבל נראה שהוא הדין לכל ספק אחר, מאותם שהעלינו לעיל.

ד. תוספת ספיקות הנופלים בפירות המיוצאים מהארץ

בנידון דידן יש להוסיף עוד כמה ספיקות לגבי פירות א"י המצויים בשוקי חו"ל:

1. יתכן שהיבול בא ממקום בישראל שאינו מחויב בהפרשת תרומות, כמו דרום הערבה.
2. יתכן שהיבול גדל ונתמרח אצל גוי.
3. יתכן שכבר הופרשו תרומות ומעשרות מהיבול, כגון כאשר מראש נשלחו לבית הארזיה הפירות לשיווק מקומי עם הפירות המיועדים ליצוא.
4. עם כל הבעייתיות שבדבר, יש מקום להניח שהפירות הן מיבול השנה השביעית, הפטורה מהפרשת תרו"מ.

לכל הנ"ל יש להוסיף גורם עובדתי נוסף. מתוך שיחה עם מומחים הקלאים למדתי, שלעיתים קרובות פירות וירקות ישראלים המיועדים ליצוא לאמריקה נקטפים ונארזים בישראל כשהם מאד לא בשלים (העגבניות והבננות ירוקות לגמרי ובלתי אכילות) בהנחה שהם יבשילו בדרכם, לפני מכירתם באמריקה. קטיף בשלב זה ניתן לומר שהוא עוד קודם גמר מלאכה. באותה סברה השתמש הרב אליעזר וולדנברג (ציץ-אליעזר ח"ה סי' יט) בדונו בחיוב הפרשת תרומות ומעשרות מגרעיני קפה וקקאו שאינם אכילים עד לעיבודם.⁶

6. אין הדבר דומה ליתים, שבהם גמר המלאכה הוא בזמן הקטיף, אע"פ שאז הזיתים אינם ניתנים לאכילה עדיין, מחמת מריחותם (עי' פאת-השלחן הל' מעשר עני סעיף יג) - כיון ששם כך הוא טבעם, שהם נקטפים כשהם מרים, ואח"כ כובשים או מחמיצים אותם. משא"כ בננות ועגבניות, שבאופן טבעי אינם נקטפים בדרגת בשלות כה נמוכה.

הערת עורך: פירות אלו, למרות שאינם בשלים לגמרי, מכל מקום כבר הגיעו לעונת המעשרות, וכבר הגיעו בוודאי לשליש גידולם. גמר מלאכתם של פירות וירקות הוא אריזתם, מלויים בכלי וכדו', ואת השלב הזה עברו בוודאי גם העגבניות הירוקות וגם הבננות. דיונו של הרב וולדנברג בציץ-אליעזר הוא על פולי קפה וקקאו, כיון שהם אינם נאכלים בדמות פולים, אלא משמתמשים בהם לרק לאחר טחינתם. לכן היתה הוה-אמינא שבעודם פולים טרם נגמרה מלאכתם. לא כן הדבר ברוב הפירות והירקות המיוצאים מהארץ לחו"ל. (א.ד.)

ה. מסקנות

- א. המוציא פירות מא"י לחו"ל, ויודע בוודאות שגמר מלאכתם היה בארץ - מפריש בחו"ל תרומות ומעשרות בלא ברכה.
- ב. אם גמר מלאכתם היה בחו"ל (או בבטן האניה, שבה הם מובלים) - אינו מפריש עליהם כלל.
- ג. פירות ארץ-ישראל המשוקים בחו"ל, יש בהם כמה וכמה ספיקות -
 1. לדעת רבים מהפוסקים אין מפרישים עליהם תרו"מ אפילו כאשר נתחייבו כבר בא"י. במיוחד אמורים הדברים לגבי פירות שמלכתחילה גודלו לשם יצוא.
 2. שמא גדל הפרי אצל גוי או באזורי מדינת ישראל שאינם מחוייבים בהפרשת תרו"מ.
 3. שמא לא הבשילו הפירות טרם צאתם את הארץ, אלא מאוחר יותר בהיותם כבר בחו"ל.
 4. שמא אינם חייבים בתרו"מ מחמת שהם גידולי שנת השמיטה.
- ד. הספיקות בסוגיה זו הן ספיקות באיסור דרבנן, וככל שרבים הספיקות כן ברור שיש לפסוק בהם לקולא. מיץ פירות המשוק בבקבוקים או בקופסאות משקה, אין להפריש מהן תרו"מ גם אם יש ספק שמא המיץ עשוי מפירות א"י שיוצאו מהארץ. במקרה זה נוסף על הספיקות הנ"ל, הספק שמא המיץ נעשה מפרי חו"ל.